

**Рішення разової спеціалізованої вченої ради ДФ 26.133.072
про присудження ступеня доктора філософії**

Разова спеціалізована вчена рада ДФ 26.133.072 Київського столичного університету імені Бориса Грінченка виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації), місто Київ, прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації Безпалька Богдана Богдановича «Радянська пропаганда у школах середньої загальної освіти Київської області (1932–1941 рр.)» за спеціальністю 032 Історія та археологія 19 червня 2024 року.

Безпалько Богдан Богданович, 1995 року народження, громадянин України, освіта вища: закінчив у 2018 році магістратуру Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка за спеціальністю «Історія».

З лютого 2020 р. й донині працює вчителем історії у школі I-III ступенів №1 Шевченківського району м. Київ. З жовтня 2022 р. й донині викладач кафедри історії України у Київському столичному університеті імені Бориса Грінченка

Дисертацію виконано в Університеті Грінченка.

Науковий керівник: Салата Оксана Олексіївна, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичної та громадянської освіти Інституту післядипломної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Наукові результати дисертації висвітлено у 4 наукових публікаціях, із них 3 – одноосібні, 1 – у співавторстві: 3 статті (1 у співавторстві) у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 публікація, у якій додатково висвітлено результати дисертації.

1. Bezpalko B. Enemy image creation in textbooks of history of the USSR during the 1930-s: on the example of “the brief course of history of the USSR” of A. Schestakov. *Skhid*. 2021. Vol. 2 No. 3. P. 27–12. ISSN: 2411-3093. DOI:

[https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.2\(3\)](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.2(3)). Вебпосилання на видання:
<https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/244789>

2. Bezpalko B., Khokhlov D. The vision of regional history in the Soviet textbooks of the socio-humanitarian block in 1920-1930. *Skhid*. 2023. Vol. 5 No. 1. P. 23–28. ISSN: 2411-3093. DOI: [https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.5\(1\).282994](https://doi.org/10.21847/2411-3093.2023.5(1).282994). Вебпосилання на видання:
<https://skhid.kubg.edu.ua/article/view/282994>

3. Безпалько Б. Формування образу «ворога» у радянських шкільних підручниках гуманітарного блоку (1930-і рр.): за матеріалами київських видань. Київські історичні студії. 2023. Т. 2 (17). С. 120–126. ISSN: 2524-0757. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-0757.2023.215>. Вебпосилання на видання: <https://istorstudio.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/378>

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради:

Бонь Олександр Іванович – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, зауваження та побажання:

1. Дисертаційне дослідження загалом має не надто велику кількість використаних архівних матеріалів. З огляду на це, важливими для розкриття підходів вищого партійного керівництва радянської України до здійснення ідеологічної політики, нав'язаної союзним центром, є матеріали ЦК КП(б)У. Тому вкрай необхідними є матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки. Саме там зосереджені документальні масиви політбюро, секретаріату ЦК КП(б)У, у яких розкриваються глибинні причини та неpubлічні механізми діяльності партійного керівництва («окрема папка» із надсекретними документами) та механізми реалізації ідеологічної роботи партійних органів (нормативна та поточна документація партійних органів). Використання цих джерел суттєво поглибило б обґрунтованість висновків та широту узагальнень роботи.

2. Можна цілком погодитися із підходом автора про важливість державних освітянських структур, керівників НКО для формування

пропагандистського впливу на учнів середньої школи. Втім вважаємо, що дисертаційне дослідження суттєво виграло б від показу особистісного виміру освітянської роботи у той період. Зокрема демонстрації еволюції конкретних педагогів та освітянських колективів у напрямку перетворення на слухняних виконавців волі більшовицької партії.

3. Автору варто було б, на наш погляд, більше залучити статистичного матеріалу про школи Київської області для показу основних тенденцій у шкільній і позашкільній пропагандиско-ідеологічній діяльності. Це дало б змогу показати глибше особливості київського регіону у загальноукраїнських тенденціях розвитку освіти загалом та ідеологічної діяльності зокрема.

Каганов Юрій Олегович – доктор історичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи Запорізького національного університету, зауваження та побажання:

1. Віддаючи належне проведеній автором архівній евристиці, вважаємо, що існують суттєві резерви для подальших дослідницьких студій - звернень до фондів Центрального державного архіву громадських об'єднань та україніки і Галузевого державного архіву Служби безпеки України.

2. Робота виграла б завдяки залученню аксіологічного підходу та інструментарію соціальної психології. Аналіз впливу радянської пропаганди на шкільну освіту може стати основою для визначення довготривалого впливу цінностей, які закладались під час навчання і виховання, у молодого громадянина, їх ролі у патернах поведінки під час дорослішання, у зрілому віці.

3. В історіографії неодноразово наголошувалось, що у період 1960-1980-х рр. зростання кількості заходів корелювало зі збільшенням формалізму їх проведення. Окремі згадки про такий формалізм в ідейно-виховній роботі в середній школі подекуди, під грифами «таємно» і «цілком таємно», містяться в партійних і радянських документах, матеріалах КДБ. Автору варто було б показати, чи існували приклади формального проведення заходів, «окозамилування» або їх саботажу у період 1930-х рр., а також критичніше проаналізувати дієвість, результативність впровадження нормативно-правових документів Народним комісаріатом освіти УРСР, не обмежуючись констатацією його рішень.

4. Частиною ідеологічної політики досліджуваного періоду є ставлення до дітей «ворогів народу». Реакція школи як інституції, учнівського колективу до дітей «ворогів народу» є важливим маркером атмосфери у закладах освіти 1930-х рр., що потребує висвітлення у подальших дослідженнях автора.

5. У роботі бракує звернення до історичного контексту, зокрема подій Голодомору 1932-1933 рр. в Україні, вплив якого суттєво змінив атмосферу у всьому суспільстві, і у школах зокрема. Потребує вивчення питання про трансформацію ідеологічної політики у середній школі в роки Голодомору, а також у постголодоморний період.

Драмарецький Борис Болеславович – кандидат історичних наук, доцент, старший науковий співробітник відділу пам'яток української культури Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського Національної академії наук України, зауваження та побажання:

1. Поділяючи історіографію (підрозділ 1.1.) на групи: 1. Освітній процес в Радянській Україні (с. 19); 2. Ідеологічна політика у школах середньої загальної освіти (с. 23); 3. Здійснення радянської пропаганди в середній загальній школі Київської області (с. 34), дисертанту варто було б сформулювати висновки відповідно до визначеного поділу, а не обмежитися загальним описом зацікавленості науковців питаннями «антирелігійної пропаганди, творення образу ворога, репресії стосовно вчителів» (с. 36).

2. Значний обсяг дисертації (с. 60-69) у підрозділі 2.1. присвячено становленню шкільного навчання, проте недостатньо уваги приділено формуванню Єдиної трудової школи, в положення якої було покладено соціальне виховання, адже комуністична влада вказувала, що основою шкільного життя має бути продуктивна праця як метод викладання. Саме соціальне виховання дітей, а не школа було головною метою Наркомосу УСРР у першій половині 1920-х рр., що й започаткувало пропагандистські впливи на молоде покоління.

3. Недостатньо обґрунтованою у роботі виглядає позиція автора, що класно-урочна система 1930-х рр. допомагала виховувати учнів в дусі колективізму (с. 87). Вбачаємо тут і певні протиріччя, адже раніше дисертант

стверджував, що прийнятий у 1922 р. «Кодекс законів про народну освіту УСРР» «пропагував колективний спосіб життя як єдино правильний» (с. 81).

4. Не зовсім логічним вважаємо тезу Б. Б. Безпалька (підрозділ 3.1) про якість педагогічних кадрів, які обіймали посаду директора (с.109). Йдеться не про «якість», а про відданість партії та ідеологічну «вірність». Адже дисертант нижче стверджує, що основною ознакою для підготовки було пролетарське походження (с. 120-123). Очевидно, знання були менш важливими, внаслідок чого часто призначали напівграмотних, але соціально «правильних» осіб. Подекуди були випадки, коли директори шкіл взагалі не мали відповідної освіти.

5. Доцільним було б розглянути діяльність класних керівників з ідеологічної роботи серед сімей свого класу, виявлення у їх середовищі «ворогів народу», а також стосунки із дітьми, батьки яких опинилися у сталінських таборах.

6. У 4 розділі «Друковані засоби радянської пропаганди у школах» варто було б приділити більше уваги органам цензури, зокрема створеному спеціальному управлінню при Наркоматі освіти України – Головпросвіті та Центральному управлінню у справах друку, які мали безпосереднє відношення до шкільних підручників, освітянських і дитячих видань пропагандистського змісту.

Стрільчук Людмила Василівна – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Факультету історії, політології та національної безпеки Волинського національного університету імені Лесі Українки, зауваження та побажання:

1. Певні застереження викликає те, що стаття Безпалька Богдана (Bezpalcko B., Khokhlov D. The vision of regional history in the Soviet textbooks of the socio-humanitarian block in 1920-1930. Skhid. Kyiv: 2023. Vol. 5 No. 1. P. 23–28.) виконана у співавторстві, проте не вказано у відсотковому відношенні вклад самого дисертанта у зазначену роботу. Окрім цього, із чотирьох публікацій Безпалька Б. Б., три датовані 2023 роком, що також, не додає аргументації щодо достатньої апробації роботи.

2. Автору варто було б більш чітко виокремити наукову новизну дисертації.

3. Є зауваження щодо історіографії на яку опирається дисертант. Б. Б. Безпальком не цитується і не згадується взагалі званий полтавський історик О. Лук'яненко, який захистив не лише докторську дисертацію на тему: «Повсякдення колективів педагогічних вишів Радянської України кінця 1920-х початку 1950-х років: історико-культурологічний вимір» (Черкаси, 2019 р.), але й є автором декількох десятків статей. Схожа ситуація і щодо наукового доробку чернівецького дослідника С. Слободяна. Щоправда, дві з його статей включені до списку використаної літератури, однак це лише невелика частина із того, що мало би бути проаналізовано, принаймні, при огляді історіографії.

4. Безпалько Б. Б. досить часто цитує дисертації, що на переконання офіційного опонента є виправданим лише у випадку, якщо дисертант отримав письмову згоду цитованих дослідників. Адже на дисертаціях у обов'язковому порядку зазначено: «на правах рукопису», що не допускає їхнього цитування без отриманої згоди авторів.

5. Допускає Б. Б. Безпалько низку неточностей у тексті дисертації, наприклад на ст. 18 (у вступі) автор пише про те, що основний текст дисертації складає 197 ст. дисертації, у той час як уже із 196 розпочинається список використаних джерел та літератури. Окрім того, із ст. 2 по ст. 11 (включно) розміщено анотацію, що також не відноситься до основного тексту.

6. У тексті зустрічається низка стилістичних та граматичних огріхів, неточності у написанні власних імен тощо.

Срібняк Ігор Володимирович – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, побажання:

1. Вартувало б посилити контекст впливу політики «Голодомору» на ситуацію в шкільній освіті.

2. Добре було б звернути більшу увагу на ілюстративний матеріал та розширити додатки.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради,

«Проти» – немає,

«Утримались» – немає.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада ДФ 26.133.072 присуджує Безпальку Богдану Богдановичу ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 Історія та археологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 26.133.072

Ігор СРІБНЯК